

Мар'яна ПЕЛЕХ

НОВОВІДКРИТА ПАМ'ЯТКА ЛЬВІВСЬКОГО МАЛЯРСТВА ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ XVII — ПОЧ. XVIII ст. З ЦЕРКВИ МИКОЛАЯ ЧУДОТВОРЦЯ З С. ЯКТОРІВ НА ЛЬВІВЩИНІ

Уперше в науковий мистецтвознавчий обіг вводиться іконостас першої третини XVII ст. церкви Миколая Чудотворця з с. Якторів на Львівщині, який до сьогодні збережений не повністю. За попередніми дослідженнями, цей іконостас походить із Язениці Золочівського повіту, монастирської церкви св. Воздвиження. На поч. XX ст. стараннями митрополита А. Шептицького іконостас встановлений у Якторіві. За високим рівнем іконопису належить до тогочасної львівської професійної малярської школи, яку очолювали Федір Сенькович та Микола Петрахович-Мороховський. Однак, храм церкви св. Миколая у Якторіві досі не заінвентаризований як історико-культурна цінність України.

Ключові слова: іконостас, ікона, іконографія, львівський малярський осередок, орнаментальна різьба, маньєристичний орнамент.

© М. ПЕЛЕХ, 2011

ISSN 1028-5091. Народознавчі зошити. № 1 (97), 2011

Історія розвитку українського іконостасу є однією із ключових тем у дослідженні нашої історико-культурної спадщини. Попри значимі дотеперішні напрацювання у цій ділянці досі поза увагою мистецтвознавчого дискурсу залишаються ще чимало важливих пам'яток, не впроваджених до наукового обігу. Однак вони є важливим матеріалом для дослідження цієї проблематики. Зокрема, це стосується низки збережених іконостасів Львівщини XVII—XVIII ст., які належать діючим парафіяльним церквам. Багато із них зазнали долі часткових, а то й суцільних неодноразових перемалювань та реконструкцій, що утруднюють об'єктивне висвітлення мистецької та наукової цінності пам'яток. Часом буває, що давні іконостасні комплекси перенесені в храми пізнішого часу побудови, і не заінвентаризовані як пам'ятки культурної спадщини, та не знаходяться під охороною держави. До них можна віднести й іконостасний ансамбль першої третини XVII — поч. XVIII ст. церкви Миколая Чудотворця у с. Якторів на Львівщині¹.

До сьогодні про цю пам'ятку сакрального живопису у мистецтвознавчій літературі не було жодних відомостей. Тим часом ансамбль є цінним матеріалом для дослідження розвитку сакрального мистецтва та формування високих іконостасів Галичини XVII — поч. XVIII ст.

Іконостас у Якторіві складається з п'яти ярусів. Зокрема, тут присутні ікони другої третини XVII ст., ікони, виконані на поч. XVIII ст., та композиційні вставки XX ст.

На іконостасі виявлено декілька написів, які можуть бути додатковим джерелом для атрибуції пам'ятки:

• на південних дияконських вратах: **ВОЗДІСА / РОКЪ ГНА / ІУСІ / Завсе'чесн.. / Ща з'тк.. / ИГН `ОКЕНТИА / ИГУМЕНА А / АЗЕНИЦКОГО / МЦА МАА;**

• під розп'яттям на верхівці іконостасу за іконою «Спас Нерукотворний», вміщений напис у чотири рядки: / іконостас здвигнений / Р. 1715 р. Б. / поновлений / Р. 1937 Б. / ...;

• на північній ступці царських врат у нижньому клеймі з зображенням євангеліста Марка (?), на

¹ Мурована парафіяльна церква св. Миколая Чудотворця у Якторіві побудована у 1914 р., про що свідчить напис на фасаді церкви. За місцевими переказами Митрополит Андрей Шептицький сприяв побудові та опорядженню інтер'єру храму.

розкритій Євангелії — : «1937 р. 20 / 4 Никола Павник»;

- у нижньому кутку крайньої північної ікони деїсисного ярусу: 1885 Малє..ал / Иларіон. / Крап. л.;

- збереглися фрагменти дипінти на золотому тлі намісної ікони «Воздвиження Чесного Хреста» у верхньому лівому кутку, потребують додаткового дослідження. Напевно, первісне зображення ікони було більших розмірів, а потім його обрізали.

Згідно з написом на південних дияконських вратах та датою під розп'яттям, за іконою «Спас Нерукотворний», висловлюємо припущення, що іконостас перенесений з монастирської церкви Язениці. Тогочасний монастир названий як «Прекрасна Пустиня», закладений у XVI ст. [1]. Рік заснування василіанського чоловічого монастиря «Святого Воздвиження» в Язениці Золочівського повіту, Львівської єпархії — 1620 р., а у 1788 р. обитель перестала існувати [2], в зв'язку з йосифівськими реформами.

На сьогодні відомі дві версії щодо походження іконостаса. Перша версія — іконостас походить із Язениці Руської [3]. Друга, усна версія Василя Слободяна, про первісне походження іконостасу із Язвина, який знаходився біля Добротвору (колишня Холмська єпархія) [4]. У Язвині на той час був жіночий монастир «Пресвятої Трійці» [5]. Автор публікації схиляється до думки про походження іконостасу із Язениці Золочівського повіту, на що і вказує присутність ікони на місці храмової «Воздвиження Чесного Хреста»², натомість, в іконостасі зображення Святого Миколая Чудотворця, якому присвячена церква, відсутнє.

За станом збереження іконостаса на сьогодні, на поч. XX ст. були відреставровані ікони «Спас на престолі з чину моління», «Успення Пресвятої Богородиці», та «Воздвиження Чесного Хреста». Згідно до напису у нижньому клеймі царських вратах із зображенням євангелиста Марка (?), та підписом під «Розп'яттям Хреста» у завершенні іконостасу висловлюємо припущення, що у 1937 р. поновлював окремі ікони Никола Павник. Можливо,

² Згідно з іконографічною традицією побудови українських іконостасів XVII ст., ікона, що вміщена за південними дияконськими вратами, має бути присвячена храмовому празнику. Див. Таранушенко С. Український іконостас // Записки НТШ. — Львів, 1994. — Т. ССХХVII. — С. 153.

у 1885 р. замальований деїсисний чин згідно з текстом у цьому ярусі.

У післявоєнні роки церква була закрита. Коли у 90-х рр. XX ст. церкву повернули мирянам, було виявлено відсутність всіх ікон у чині празників, крім центральної «Тайної Вечері». Розміри втрачених ікон приблизно 40 x 40 см.

За характером збереження цілісності ансамблю, за нашими припущеннями, іконостас декілька раз переукладала, і на сьогодні іконостас збережений не повністю. Іконостас формують п'ять ярусів: цокольний, намісний, празничний, апостольський, пророчий, завершується сценою «Розп'яття з пристоячими». Структура іконостаса ордерна, з чітким горизонтальним розташуванням ярусів. Вертикальні декоративні вставки поч. XX ст. у всіх ярусах засвідчують, що іконостас перенесений з меншої церкви, ці елементи застосовуються для розширення іконостасної перегородки. Оформлення цокольного ярусу також говорить про його пізніше походження, можливо на поч. XX ст. Деїсисний ярус розкомплектований. У цьому ряді ікона Йоана Хрестителя розташована крайньою у південній частині іконостаса, крім того, відсутня й ікона Пресвятої Богородиці. За традицією, зображення цих святих знаходились або на центральній іконі «Деїсис» (триморфон — Христос з Богородицею та Йоаном Хрестителем), або ліворуч та праворуч від «Спаса на престолі» на окремих іконах, так як в іконостасі Успенської церкви у Львові (1616—1638 рр.). Поновлені всі тексти російською мовою на сувоях пророчого ярусу також і на намісній іконі «Христос Пантократор» (можливо, у часи впливів москвофільства на галицьке церковне мистецтво), за винятком однієї ікони — «Спаса на престолі з чину моління».

За образно-стилістичними особливостями, іконологічним, іконографічним аналізом та характером припускаємо, що іконостас складається із декількох різночасових фрагментів. Зокрема, тут присутні ікони другої третини XVII ст. ікони, виконані на поч. XVIII ст., та композиції кінця XX ст.

До письма другої третини XVII ст. належать: намісні ікони, вірогідно відреставровані на поч. XX ст.: «Успення Пресвятої Богородиці» та «Воздвиження Чесного Хреста». Ікона «Спас Пантократор» — «поновлена», мабуть у 1937 р., тло ікони «Богородиці Одигітрії», разом з перемалюванням перелевкашене

на поч. XVIII ст. Частково перемальовані «Спас на престоли з чотирма ангелами» та «Нерукотворний Спас». Під записом знаходиться «Тайна вечера», медальйони царських врат та пророчий ярус.

До письма поч. XVIII ст. належить завершення іконостаса «Розп'яття з пристоячими». Дияконські врата: північні з іконами «св. Юрій», що стоїть на крилатому змієві, південні — із зображенням «св. Онуфрій» (обидва під записом).

Початком XX ст. можна вважати цю частину іконостаса, різьблені деталі в намісному, та апостольському ярусах, вертикальні вставки царських та обрамлення дияконських врат.

До письма кінця XX ст. належать композиції, які вставили у празничний ярус, на місце «викрадених».

До втрачених деталей іконостаса належать: одвірки із арками у царських та дияконських вратах, декоративні різьблені елементи на між'ярусних карнизах-поясках, де зазвичай містилися написи і традиційно розміщувались в іконостасах XVII—XVIII ст., і, як уже говорилося, відсутність ікони Пресвятої Богородиці у деісному ярусі.

Царські врата в іконостасі утворено із плоскорізьбленого, ажурного орнаменту. З використанням традиційного мотиву виноградної лози, що заповнює всю площину. Галузка виноградної лози виростає в нижній частині врат, посередині ступки і хвилястою лінією тягнеться вгору між медальйонами від одного краю до другого і є рідкісним варіантом декоративної різьби [6]. Ця лоза утворює три кола, з круглими медальйонами у центрі, утвореними із виноградного листя, і у середині обрамлені лавровими віночками. Медальйони з традиційним «Благовіщенням» та зображеннями євангелістів, однакової величини, розміщені на одному рівні, один над одним. Грона винограду, прикриті великим листком, розташовуються над верхніми та між середніми і нижніми медальйонами. Орнаментальне завершення обидвох стулок врат замикають S-подібні волюти, укладені під кутом. Центральний стовпчик у формі пальмового стовбура, угорі якого на подушці з китцями розміщена єпископська митра з хрестиком.

Богородиця у медальйоні «Благовіщення» стоїть перед аналоєм, згідно еллінсько-візантійської традиції [7], на якому розгорнена книга Ісаї. За Марією — крісло з високою спинкою і червоною диванною подушкою з китцею — «мутакою». Архангел Гавриїл у

спокійній поставі звернений до Богородиці, правою рукою благословить її, а ліва прикладена до грудей, у його ногах купчасті хмари. Євангелісти на царських вратах іконостаса у Якторові представлені, як цілофігурні сидячі постаті у тричвертному повороті до центру воріт. Кожен із них зображений за столиком із пером, чорнильницею і розгорнутою книгою. Німби окреслені тонкою червоною лінією. Тло клейм царських врат гладке і золочене. Євангелісти без атрибутів. Виділяється лише євангеліст Йоан, що зображений на нижньому медальйоні південній ступці врат із довгою сивою бородою, диктуючи молодому учню та писару Прохору Святе письмо. Подібні зображення св. Йоана є і в інших царських вратах Галичини у XVII ст.³

Стилістика та характер орнаментальної композиції розташування виноградної лози царських врат іконостаса дуже близькі до Хрестовоздвиженської церкви у Дрогобичі.

У намісному ряді іконостаса розміщено чотири ікони прямокутної форми [8] які фланкують різьблені колони, рами ікон тонкі, без різьблення розмір всіх ікон майже однаковий 120 x 70, ікона «Воздвиження Ч. Х.» — 120 x 68.

³ У клеймі царських врат у Волиці Древлянській 1680 р.; у клеймі у с. Чижки церкви св. Дмитрія Старосамбірського р-ну. XVII ст., Йоан Богослов гладить по голові свого учня, який тримає Євангелію; в сюжеті клейма царських врат св. Духа в Рогатині, дві розгорнені книги, одна у Прохора, інша у євангеліста Йоана (клеймо репродуковане, див. Мельник В.І. Церква Святого Духа в Рогатині. — К.: Мистецтво, 1991, кольорова вставка 57 (автор монографії припустився помилки, — на цьому медальйоні царських врат іконостаса зображений євангеліст Йоан), вірогідно, мотивом композиційного вирішення був графічний взірць з ілюстрації львівського Апостола друкарні Михайла Сльозки 1639 р. (Репродукований: Украинские книги кирилловской печати XIV—XVIII вв. Каталог изданий, хранящихся в Государственной библиотеке СССР им. В.И. Ленина. — Москва, 1976. — Вып. 1: 1574 — I пол. XVII в. — Ил. 694; Логвин Г. З глибин. Гравюри українських стародруків XIV—XVIII ст. — К., 1990. — Іл. 174; у клеймі царських врат емпори церкви св. Юра у Дрогобичі (1661 р.) писар Прохор зображений на тлі печери, Йоан — на тлі скелястих гір; оповідь цієї композиції є і в мініатюрній сцені намісної ікони «св. Йоан Богослов з житійними сценами» з села Вербіж (НМЛ) (див.: Свенціцька В.І., Сидор О.Ф. Спадщина віків. Українське малярство XIV—XVIII століть у музейних колекціях Львова. — Львів: Каменяр, 1990. — С. 74.).

Ліворуч від царських врат ікона «Богородиця Одигітрія». Лик Богородиці надзвичайної краси, звернений у далечінь, погляд Христа — на глядача. Шати Богородиці — темно-блакитна туніка з облямуванням золотою орнаментованою каймою на рукавах і під шиєю та багрянний орнаментований у золотисті квіти мафорій. Ісус одягнений у білий хітон з облямуванням під шиєю із клавом, підперезаний червоним пояском, поверх хітона вохристий гіматій. Правиця піднята у благословенні. Німб Христа хрещатий, з різьбленими літерами: **ОЇН**. Над плечем Богородиці та Христа різьблені монограми: **МР** **Д8**, **ІГ Х С**.

Намісна ікона «Спаса Пантократора» подана у фронтальному, нижче поясному зображенні. У лівій руді Спасителя розкрите Євангеліє. Права рука у благословенні. У німб вписаний хрест з ініціалами: **ОЇН**, обабіч Христа на золотому тлі присутні монограми: праворуч **ІГ**, ліворуч **ХС**. Лик Пантократора дуже близький за характером до лику «Спаса із чотирма ангелами» в деісному ряді, однак в намісній іконі помітне «поновлення» фарбового шару. Орнаментация різьбленого тла розквітлий гранат⁴.

Крайня північна ікона намісного ярусу у Якторові — «Успення Богородиці» відповідає т. зв. «хмарному Успенню», іконографія якого ґрунтується на апокрифічній оповіді [9]. Центральною постаттю композиції є Богородиця на смертному ложі. Обабіч Пречистої на передньому плані перед ложем стоять: апостол Петро у блакитному хітоні та темно-охристу гіматії із кадилом; біля ніг Богородиці апостол Павло із довгою запаленою свічкою, правою рукою витирає сльози хустинкою. За ними зображено дві групи апостолів: за св. Петром п'ять, за св. Павлом чотири. На фоні мандорли з безтілесними силами стоїть Христос у багряному хітоні. Він тримає у білому сповитку немовля-душу Богородиці [10]. Верх мандорли увінчує великий шестикрилий серафим, вище архангели Михаїл та Гавриїл, що підтримують хмару при вознесенні Пречистої. У верхньому ярусі ікони небо вкрите 11-ма хмаринками. На церемонію прибувають у хмарках в су-

проводі ангелів одинадцять апостолів⁵. На кожній хмарині зображено по одному апостолу з ангелом. Обабіч мандорли з Христом — будинки сірого кольору, з двома вікнами, зашкеленими лунницями. При пильному спогляданні виявляємо, що на тлі стафажу замальовані чотири постаті з омофорами та німбами, розташовані обабіч Христа — це Отці Церкви, які були присутні на похоронах Марії [11]. Невідомо, чи сам автор ікони замальовував фігури, чи це зробили згодом. Позем — брунатий, розграфлений паралельними лініями.

На передньому плані ікони спостерігаємо оригінальну іконографію «невірного Афонія»: іудейський священник з відрубаними руками поданий навколішки перед архистратигом Михаїлом. Таке зображення сцени також зустрічаємо в іконі XVII ст. Преображенської церкви у Смолині на Яворівщині⁶.

Цікаво й те, що велика намісна ікона у Якторові «Хмарне Успення Богородиці» є розширеною іконографією невеликої за розміром ікони «Успення Богородиці» з празничного циклу з Преображенської церкви с. Зарудці [12]. Спільні риси є присутніми в обох композиціях: архітектура сірого кольору з вікнами-лунницями, рослинна орнаментика ложа Богородиці, присутність чотирьох Отців Церкви, які замальовані у Якторовській церкві, великий шестикрилий серафим над мандорлою Христа, колористика позему з прокресленими паралельними лініями, обмеження простору ікони гладким золоченим тлом. Вони наслідують єдиний першовзірець.

Кульмінаційною в цьому ярусі за змістовим звучанням є ікона «Воздвиження Чесного Хреста» розташована на місці храмової (крайня праворуч в намісному чині). Урочиста багатофігурна символічна композиція високопрофесійного мистецького пись-

⁵ Відсутній апостол Тома, який, як і після воскресіння Христового, прибув пізніше, щоб попроситися з Богородицею.

⁶ В Преображенській церкві с. Смолин є два іконостаси, та у північній частині храму «Деісис» і царські врата XVI ст. іконостаса монастирської каплички (вділаліх від пожежі) з «Чернечої гори» біля Смолина. Один створений разом з побудовою церкви у XVIII ст. (перемальований у 1989 р.), інший у XVII ст., розташований вздовж північної сторони церкви, вірогідно перенесений з Вознесенської церкви ліквідованого монастиря с. Ямниці. Відповідно церква має два храмових свята: «Преображення» та «Вознесення». Див.: Крип'якевич І. Середньовічні монастирі... — С. 94.

⁴ Така ж сама орнаментация тла присутня і в намісних іконах «Богородиці Одигітрії», та «Спаса Пантократора» в Преображенській церкві с. Зарудці, та ікони «Старозавітна Трійця з гостинністю Авраама» (у збірці МНАП у Львові).

ма. У ній маляр зумів втілити декілька популярних сюжетів кін. XVI—XVII ст.: віднайдення, піднесення та прославлення Святого хреста [13]. На що вказують присутність цариці Олени, величезний дерев'яний хрест, кількість присутніх, які зібралися для урочистої події. Композиція зображена на іконі розгортаються згідно з галицькою іконописною традицією, на тлі інтер'єру храму⁷.

Ренесансу за архітектонікою сіру апсиду східної частини церкви фланкують дві колони. Представлені особи поділені на три сюжетні групи і розміщені на двох рівнях композиційної схеми. На передньому плані в одній групі із світськими особами зображені імператор Костянтин та цариця Олена. У Костянтина одяг оздоблений багатим рисунком мотиву розквітлого гранату, зверху довга кармінова делія. В Олени довга барвиста накидка з золототканим рослинним узором, на голові намітка-серпанок, прикрашена на кінцях стрічковим золотим вишиттям. Голови увінчують корони, руки схрещені на грудях. За ними стоять світські особи — представники вищих тогочасних шляхетських родин, які, поза сумнівом, наділені індивідуальними портретними рисами. Лики всіх постатей зображені в об'ємі та у тричвертному повороті до хреста, але у подачі вбрання відчувається певне оплощення об'єму. Майстер ікони в побудові композиції демонструє суспільну значимість осіб, застосовуючи спокійні, статичні та рівноважені рухи та жести.

На іконі зображені постаті подібні до відомих портретів того часу, які виконав, зокрема, Микола Петрахович-Мороховський. Заслуговує увагу припущення, що автор зобразив низку відомих впливових світських осіб. Ця атрибуція має дискусійний характер. Вірогідно, іконописець відтворив за імператором і царицею Костянтина Острозького, позаяк риси портретованого близькі з портретом Костянтина Острозького⁸. На іконі з Якторова автор подав його із зосередженим суворим поглядом, стиснутими вустами і випуклими очима. Ці риси свідчать про вольовий характер та впливову могутність. За ним, можливо, шляхтич Кушиштоф Збараський [14]. Вище у натовпі зображений Костянтин Корнякт

(бл. 1517—1603 рр.), приблизно в 1569 р. став членом Ставропігійського братства у Львові [15] і ктитором Успенської церкви у Львові. За ним на іконі змальовані двоє синів Корнякта — Костянтин-молодший та Олександр.

У групі навпроти стоять представники духовенства. Ліворуч від хреста вирізняється постать в ризи єпископа, у її лівій руці єпископський жезл, права прикладена до грудей. Біля єрарха, вірогідно, стоїть тогочасний ігумен Язеницького монастиря. За ним зображені монахи з непокритими головами і чернечих рясах. Обличчя монаха, що стоїть між єпископом та ігуменом, співзвучне до лику центрального ангела ікони «Трійця Старозавітна з гостинністю Авраама» (1630—1640 р.) (у збірці МНАП у Львові) за атрибуванням Н. Шамардіної авторство належить М. Мороховському-Петраховичу [16].

Другий план композиції — подіум, складається з двох рівнів. Нижній застелений тканиною кармінового кольору, верхній рожевою, розташована третя група осіб — священнослужителі. У центрі величезний п'ятираменний хрест коричневого кольору, який сягає вершини композиції його возносять четверо осіб, високого священничого чину. Обабіч хреста два архієреї у сакосах із широкими рукавами, проверх великі омофори, голови обрамлені широкими гладкими золотими німбами. Сакоз архієрея, що тримає хрест ліворуч, оздоблений численною кількістю хрестів⁹, а праворуч оздоблений рапортним орнаментом стилізованого розквітлого гранату, на боці — ромбовидна палиця. Діагонально витягнені руки двох ієрархів, створюють динаміку в композиції, що є кульмінацією твору — «Воздвиження Чесного Хреста» [17]. За ними підтримують святий хрест двоє архidiaконів. Сцену фланкують два дякони¹⁰, ліворуч від хреста — у дальматиці кармінового кольору із оливковим орарем, інший — у блакитній та з червоним орарем. Обидва дякони з довгими запаленими свічками та кадилом. Під час «поновлення» кольору на блакитній дальматиці дякона, який знаходиться праворуч від хреста, замалювали кадило, яке він тримав у

⁷ Див. ікони «Воздвиження Ч. Х.» Хрестовоздвиженської церкви із Дрогобича, із Здвизня (Лесько, тепер ПР); села Ситихова 1686 р. (НМЛ).

⁸ Знаходиться в діючій експозиції музею релігії у Львові.

⁹ Такий сакоз називають поліставрій. Див.: Іванчо І. Ікона і літургія. — Львів: Свічадо, 2009. — С. 64.

¹⁰ Подібну спорідненість моделювання ликів (незважаючи на розмір постатей) зустрічаємо у зображеннях на одвірках північних дяконських врат іконостаса поч. XVII ст. у Смолині, тут як архidiaкони — Стефан та Лаврентій.

правиці, тон замалювання потрапив і на обличчя ймовірного Костянтина Корнякта.

Загалом композиція ікони вирізняється цільністю задуму, застосована лінійна перспектива, постаї на подіумі подані в меншому масштабі, ніж на передньому плані. Ікона втілила в собі нові тенденції, властиві попереднім творам, які створили цехові іконописці-портретисти львівського осередку, та відобразила актуальні тогочасні події в суспільному житті України.

Празничний ярус іконостаса творять композиції 90-х рр. ХХ ст. з сюжетами «Благовіщення», «Різдво Богородиці», «Різдво Христове», «Стрітання Господнє», «Хрещення Господнє», «Вербна неділя», «Тайна Вечеря», «Зішестя в ад», «Вознесення Господнє», «Преображення», «Зішестя Святого Духа», «Успення Богородиці», «Воздвиження Ч. Х.». Присутність ікони «Воздвиження Ч. Х.» у цьому ярусі говорить про те, що ікони цієї тематики були на місці зниклих.

У цьому ярусі залишилися тільки центральна ікона з первісного іконостаса — «Тайна Вечеря» в овальній різьбленій рамі (під замалюванням). Тринадцять постатей сидять за прямокутним столом. Однопланова композиція, вміщена у горизонтальну видовжену прямокутну форму. Дванадцять апостолів та Христос сидять за великим видовженим столом, вкритим білою скатертиною. Апостоли зображені без німбів. На столі розташовані чаша, тарілка, дві склянки і сім хлібин. Восьма хлібина у руках Ісуса.

Центральною постаттю є Христос у багрянотому хітоні та блакитному гіматії. Навколо голови — гладкий хрещатий німб, в якому вписані червоні літери: **ОУН**. Його погляд звернений на Юду, що розміщений на передньому плані і в якого в лівій руці — торбинка з грішми. Ліворуч Христа зображений Йоан, що схилився на Ісусове плече. Тло ікони золочене, зазнало значних втрат. Позем брунатний, розграфлений паралельними лініями.

Ікони деїсного ярусу мають з півкругле завершення й такий же обрис обрамленням. Фігури апостолів розташовані на окремих іконах апостольського ярусу, всі перемальовані. Як у більшості іконостасів Галичини у ХVII ст., поодинокі зображення святого на окремій іконі. Лики апостолів обернені до вірних. Виступаючі колони, що фланкують центральну ікону деїсного ярусу «Спаса з чотирма ан-

гелами», виділяються різьбленням з мотивом виноградної лози у верхній частині колони, нижня у маньєристичній стилістиці.

Головна частина іконостаса, центр деїсного ярусу — «Спаса з чотирма ангелами». Христос зображений у багрянотому хітоні із клавом і темно-блакитному гіматії. Правиця у благословенні, а ліва підтримує розкрити книгу з текстом. У розгорненій книзі Євангелія вміщений текст чорною фарбою у дві колонки, по сім рядків у кожній, заголовна літера кармінового кольору: **ПРНІДѢ / ТЕ ВЛГО / СЛОВѢНЫ / ѠЦАМО / ЕГО. НАСЛѢ / ДОУЧИТЕ / ѠГотова / ННОЕ ВАМЪ / ЦАРЕСТВІЕ / МІРА. ВО / ЗАМЪ КАХЪ / ВО ИДАСТЕ / МНІ ЖЪСТИ.** [Мт. 25, 34].

Подібна версія композиції застосовна і в іконі з Покровської церкви с. Дорогиничі Локачинського р-ну, поч. ХVII ст. (Луцьк, Музей Волинської ікони) [18], іконографія «Спаса з чотирма ангелами» була присутня також у втраченому іконостасі св. Миколая в Кам'янці Бузькій [19] (1667 р.). В іконостасі з Якторова — чотири архангели зображені за спинкою коричневого престолу у довгих білих туніках і коротких хітонах охристого, блакитного та кармінового кольорів. Цікаво те, що архангели Михаїл та Гавриїл аналогічно звернені до престолу як і в іконостасі Преображенської церкви с. Зарудці, таке саме накреслення літер і ця ж сторінка священної книги зображені в названій іконі у Зарудцях. Стопи Христа спираються на шестикрилого серафима, під яким розташовані хмари, подібно до ікони в цій Преображенській церкві.

Пророчий ярус складається із вісьмох картушів, в яких представлені пророки у поколінному зображенні. Пророки Аггей та Езра, останні старозавітні пророки перед приходом Христа розташовані окремими зображеннями у полі маньєристичного, плоскорізьбленого картуша, ближче до центру іконостаса. Також в окремих картушах зображені постаті, що благословлять обіруч — «Спас Емануїл» та «Бог Отець» — новація Якторівської церкви. Інші пророки, обрамлені у картуші зведені по троє. Отже, пророчий чин Якторівської церкви творять такі святи — цар Давид, Даниїл, Захарія; Христос Емануїл (!); Варух, Єзекиїл, Єремія; Аггей; південна сторона — Езра, Амос, Авакум; Бог Отець (!); Мойсей, Ісаїя, цар Соломон. Пророки намальовані з німбами, цар Давид і Соломон — з коронами.

Згідно із традицією львівської малярської школи у пророчих ярусах зображали 14 пророків [20]. Така кількість пророків присутня і в іконостасі XVII ст. церкви Успення Пресвятої Богородиці у Мор'янцях на Яворівщині.

За стилістикою різьба картушів нагадує обрамлення пророчого ярусу іконостаса у Дністрику Головецьким (1653 р.).

Під розп'яттям розміщений картуш з рельєфним орнаментальним маньєристичним мотивом з іконою «Нерукотворний Спас», вірогідно, що цією іконою колись завершувався іконостас, як одноярусний іконостас у Верхраті [21] (Польща), та іконостас св. Йона Хрестителя у Дністрику Головецьким [22] (невідомо, коли картуш із «Спасом Нерукотворним» замінили в цьому іконостасі на обрізану ікону з нижньої сторони «Розп'яття Хреста»).

Завершується іконостас традиційною Голгофою — «Розп'яттям з пристоячими», згідно з нашими припущеннями створеною на поч. XVIII ст., виконаною у найпростішому іконографічному варіанті. Обабіч «Розп'яття» — пристоячі Богородиця та улюблений учень Христа — апостол Йоан.

Однак іконостас потребує ґрунтовніших мистецтвознавчих досліджень та вивчення архівних джерел, зокрема документів Василіанських монастирів XVII—XVIII ст. Давня пам'ятка сакрального мистецтва також вимагає реставраційного розкриття «відчищення після поновлення» низки ікон пророчого, апостольського ярусів, медальйонів царських врат, намісної ікони «Христос Пантократор» та ікони під олійним записом, розташованої над царськими вратами, єдиної збереженої в празниковому ярусі «Тайної Вечері». Особливого дослідження потребують збережені частини орнаментальної різьби іконостаса.

Підсумовуючи сказане, вважаємо, що іконостас церкви Миколая Чудотворця у Якторові є важливим доповненням та відкриттям для подальшого дослідження українського сакрального мистецтва періоду XVII—XVIII ст. в Галичині, і належить до спадщини львівського малярського осередку XVII ст. За стилем живопису та іконографією є можливість зробити припущення стосовно авторства львівського маляра Миколи Мороховського-Петраховича.

В іконографічну програму іконостаса Якторівської церкви запроваджено такі нововведення: в пророчо-

му ярусі подані постаті, що благословляють обіруч — «Спас Емануїл» та «Бог Отець»; ікона деісісного ярусу «Спаса з чотирма ангелами»; ікона з унікальною іконографією «Воздвиження Ч. Х.», в якій присутній один з яскравих напрямів еволюції львівської малярської школи. Духовні постаті та світські можновладці зображені в одній іконній композиції для увічнення певних осіб, та для покровительства небесних сил [23].

Іконопис та вцілілі окремі частини різьбарської оббудови створені в традиціях ренесансно-маньєристичних іконостасів Галичини, стилістично пов'язані з іконостасними пам'ятками: іконостасом Успенської церкви (знаходиться у с. Великі Грибовичі) 1616—1638 рр., малодослідженим іконостасом поч. XVII ст. Преображенської церкви у Смолині на Яворівщині, Преображенської церкви у с. Зарудці (давнішої частини 1659—1660 рр.), церкви Йоана Хрестителя у с. Дністрик Головецький (1653 р.), та Хрестовоздвиженської церкви у Дрогобичі (1661 р.).

1. Коссак М. Монастирі Галичини / М. Коссак // Лавра. — № 10/99. — С. 56.
2. Патрило І. Монастирі Руської провінції в 1743 році / І. Патрило // Нарис Історії Василіанського Чину Святого Йосафата. — Рим, 1992. — С. 197. — (серія друга «Записки ЧСВВ»)
3. Гірський Б. Історія села Якторів / Б. Гірський — Львів, 2005. — С. 116.
4. Крип'якевич І. Середньовічні монастирі в Галичині / І. Крип'якевич // Записки ЧСВВ. — Т. 11. — Жовква, 1926. — С. 79.
5. Гіль А. Унійні монастирі Холмсько-Белзької єпархії (1596—1720 роки) / Гіль А. // Ковчег наук. зб. із церковної історії. — Ч. 5. — Львів, 2007. — С. 292.
6. Драган М. Українська декоративна різьба XVI—XVIII ст. / М. Драган — К. : Наукова думка, 1970. — С. 84.
7. Там само. — С. 29.
8. Там само. — С. 76.
9. Іванчо І. Ікона і літургія / І. Іванчо — Львів : Свічадо, 2009. — С. 462 ; Сидор О. «Величне твоє Успення, Пресвята Діво чиста...» / О. Сидор // Християнські культури в Україні : тематичний збірник Святопокровського жіночого монастиря Студійського Уставу. Вип. 2. — С. 34 ; Катрій Ю. Пізнай свій обряд / Ю. Катрій — Львів : Свічадо, 2004. — С. 197—199.
10. Іванчо І. Ікона і літургія... — С. 460.
11. Сидор О. «Величне твоє Успення...»... — С. 34.
12. Пелех М. Іконостас Преображенської церкви села Зарудці з околиць Львова середини XVII ст. Сучас-

- ний стан буття / М. Пелех // Апологет, 2009. — 1—4 (16—19) : матеріали I Міжнародної наукової конференції, Львів 23—24 листопада 2009 р. — Львів, 2009. — С. 118.
13. Катрій Ю. Пізнай свій обряд. — С. 194.
 14. Овсійчук В. Нариси українського мистецтва XIV — першої половини XVII століття / Овсійчук В. — К., 1985. — С. 169. Репродукований: Кривач Д.П., Овсійчук В.А., Черепанова С.О. // Українське мистецтво : у 3 ч. — Львів : Світ, 2005. — Ч. 3. — С. 56—57 ; Олеський замок : путівник / [автор тексту Т. Сабодаш]. — Львів : Центр Європи, 2009. — С. 68.
 15. Станчук Я. Константин Корняк / Я. Станчук // Наук. записки Львів. іст. музею. — Львів, 1997. — С. 200—202. ; Демків Р. Портрети родини Корняків: до проблеми дослідження / Р. Демків // Народознавчі зошити. — Ч. 3—4. — Львів, 2009. — С. 396—400.
 16. Шамардіна Н. Українська ікона XVI—XVII століть / Н. Шамардіна — Львів, 1994. — (альбом). — С. 28.
 17. Катрій Ю. Пізнай свій обряд. — С. 199.
 18. Александрович В. Иконографічні особливості складу ансамблю ікон перед вівтарної огорожі Успенської церкви у Львові 1616—1638 рр. / В. Александрович // Збереження та порятунок сакральних пам'яток Галичини : матеріали міжнародної наукової конференції на базі збірки сакрального мистецтва «Студіон», Львів 4—5 травня 2006 р. — Львів, 2006. — С. 11; Карп'юк Л. Ікони XVI—XVIII століть з колекції Музею волинської ікони в Луцьку / Л. Карп'юк // Записки НТШ. — Львів, 1998. — Т. ССХХХVI. — С. 399; Репродукована: Волинська ікона XVI—XVIII ст. : каталог та альбом / під ред. Сергія Кота. — К. ; Луцьк, 1998. — С. 42.
 19. Konstantynowicz J. Ikonostasy w XVII w... — Tab. XXII. — № 14.
 20. Пелех М. Пророчий ярус іконостасу Успенської церкви у Львові поч. XVII ст. (Грибовицький іконостас) / М. Пелех // Вісник Львівського університету. Серія істор. — Львів, 2009.
 21. Konstantynowicz J. Ikonostasy w XVII w... — Tab. XI.
 22. Ibid. — Tab. XXI. — № 6 ; репродукована: Szan-ter Z. Rola wzorów... — S. 131.
 23. Уманцев Ф. Мистецтво давньої України. Історичний нарис / Ф. Уманцев — К. : Либідь, 2002. — С. 128.

Maryana Pelekh

NEW-FOUND MONUMENT OF LVIV PAINTING OF THE FIRST THIRD XVII TO THE EARLY XVIII CC. FROM ST. NICHOLAS THE WONDER-MAKER CHURCH IN YAKTORIV, LVIV REGION

Hereby for the first time is introduced — with the aim to be circulated in scientific research-works on art — an iconostasis, not completely saved until now, of the first third XVII c. from St. Nicholas the Wonder-Maker church in the village of Yaktoriv, Lviv Region. According to previous studies this iconostasis originates from a monastery Holy Erection church at Yasyenytsia, Zolochiv district. In the early XX c. owing to metropolitan A. Sheptytsky's efforts the iconostasis had been put to place at Yaktoriv. Due to its high artistic level of icon artistry the iconostasis may be considered as a creation of then-a-day Lviv professional school of painting, headed by Fedir Senkovych and Mykola Petrachnovych-Morokhovsky. Nevertheless the temple of St. Nicholas at Yaktoriv still has not been registered as Ukraine's historical and cultural value.

Keywords: iconostasis, icon, iconography, Lviv centre of painting, ornamental carving, Mannerism ornament.

Марианна Пелех

НОВОНАЙДЕННИЙ ПАМ'ЯТНИК ЛЬВОВСЬКОЇ ЖИВОПИСИ ПЕРВОЇ ТРЕТИ XVII — НАЧАЛА XVIII СТ. ИЗ ЦЕРКВИ НИКОЛАЯ ЧУДОТВОРЦА В С. ЯКТОРИВ НА ЛЬВОВЩИНЕ

Данной статьей, являющейся первой публикацией по теме в научный искусствоведческий оборот вводится не полностью сохранившийся памятник — иконостас первой трети XVII — начала XVIII ст. из церкви Николая Чудотворца в с. Якторив на Львовщине. Как показали предварительные исследования этот иконостас происходит из монастырской Свято-Воздвиженской церкви с. Ясеница в Золочевском районе Львовской обл. В начале XX в. благодаря усилиям митрополита А. Шептицкого иконостас был перемещен в с. Якторив. По уровню художественного мастерства этот иконостас может рассматриваться как произведение действовавшей тогда во Львове профессиональной живописной школы, возглавлявшейся Федором Сеньковичем и Николаем Перахновичем-Мороховским. Тем не менее храм св. Николая в Якторове до сих пор не учитывается как историко-культурная ценность.

Ключевые слова: иконостас, икона, иконопись, львовский живописный центр, орнаментальная резьба, маньеристский орнамент.